Dugonics András:
Magyar példa beszédek és jeles mondások

TIZEDIK SZAK.
Föcsögők.

Úgy jár a’ szája, mint a’ kereplő.

Úgy jár a’ nyelve, mint a’ malom korong.

Soha szája bé nem áll.

Van ám jó fen köve.

Soha nyugtta nyelvének.

Ki fúrná oldalát, ha meg nem mondaná.

A’ tyúk is ki kaparhattya belőlle.

Póstán jár a’ nyelve.

Nem nyölt inyéhez nyelve.

Jól föl vágta nyelvét a’ bába.

Minden tálban kanál.

Kotty bele szilva lév, téged borsolnak.[1]

Tudósabb nyelve mint feje.

Övé az utólsó Kirie eleison.[2]

Locska föcske.[3]

A’ szót (a’ mint teccik) pénzen nem veszi.

Jól ment, kenték a’ kereket, forog a’ kerék.

Meg eresztette a’ pányvát.

Habzik bele a’ szája.

Csak azt bánnya (midőn le fekszik) hogy aludttában nem szóllhat.

Örvend, ha álmában beszéllhetett.

A’ sok locsogásban fehéret köp, mint a’ Prépost.

Jól meg oldotta nyelvét.

Nagy a’ szája, mint a’ Bécsi kapu.

Két fog, két ajak zárta bé a’ nyelvet, még is ki szökhetik rajtok.

Jól meg köszörűlte bicskáját.

Elég éles a’ kasza.

Högyet is mozdíthat nyelvével.

Csuda: hogy eddég el nem kopott nyelve.

Nincs még föl füstölve nyelve.

Meg támad, mind a’ mérges kutya.[4]

Tornyot épithetne, ha szóbúl lehetne.

Könnyű a’ szavakat öszsze hordani.

Úgy hangzik a’ nyelve, mint az üres malom.

Nem szóstúl kérik a’ tanácsot.

Nyelve leg frissebb az egész testtében.

Egész testte nyelv.

A’ röst szolgának leg frissebb tagja a’ nyelv.

Minden tagjával beszél.

Sóért el, de szóért nem megy a’ szomszédba.

Jó helyen van nyelve.

Szapora nyelvű.

Csácsog, mint a’ szajkó.

Szabad szájú.

Csörög, mint a’ szarka.

Rakoncátlan a’ nyelve.

Úgy jár nyelve, mint a’ vén kofáé.

Kajál bajál.

Nem sajnállya nyelvét.

Szó vesztegető.

Sok a’ szó, de kevés benne a’ só.

Szabad nyelvű.

Szó fi beszédű.

Télen se fagyhat bé szája.

Sokat hűti szájját.

Mely tyúk sokat kodácsol, keveset tojik.

Hangzik az üres hordó.

Sokat szóll, de keveset mond.

Mely juh sokat bekeg, kevés gyapjat ád.

Bé nem áll a’ malom.[5]

Ugat az eb, de el viszi a’ szél.

Az ökörnek nagy a’ nyelve, azért nem szóllhat.

Ujjával is szóll.[6]

Szóll a’ harang; de templomba nem mégy.

Ki sokat csácsog, sokat hazud.

Tele van szóval, mint a’ duda széllel.

Bár a’ nyelvét vágta volna el a’ bába, midőn nyelvét föl meccette.

Annyit locsog: hogy más böcsületes ember nem is föcsöghet mellette.

Az aszszonnak fegyvere a’ nyelve.

Nyelve’ evedzője nem találhat partra.

Nagy a’ szája, mint a’ Rác ország.

Soha meg nem rágja a’ szót.

Egyszer veszi fontra a’ mit százszor nyelvre.

Semmi saroglája nyelvének.

Nincs könnyebb a’ szónál.[7]

Nem fontollya meg a’ szót.

Jár a’ nyelve, mint a’ pörgő rokka.

Egy lúd, két aszszony egész vásár.[8]

Rósa ajaka, tövis nyelve.

Kiált éjjel nappal, mint a’ sovány haris.

Szájját koptattya, minden haszon nélkül.

Kicsin a’ béka, de nagy a’ szájja.

Nem titok, a’ mit két aszszony tud.

Apró a’ ptrücsök, de hangos a’ szava.

Útnak, szónak nincs vége.

Szó szaporító.[9]

Leg több szó esik a’ vásárban.

Ludas aszszony.[10]

Bé nem dughatni nagy szájját.

Mocsokba keverné a’ szűz Diánát is.

Magda Magdának, Magda az egész világnak.

Nyelvére csalhattyuk szívének járássát.

Ki adgya magát mindennek.

Nyelv apró tag, de nagyot mozdíthat.

Bóldog ember ki nyelvével nem hibáz.

Ne szólly nyelven, nem fáj fejem.

Szó csaplár, szó csapodár.

Ki magát a’ szóllásban erőlteti, széllé válik szava.

Jobb lábbal meg botlani, mint nyelvel.

Zsidó vecsernye.[11]

Jár a’ szájja, mint a’ Hadroncnak[12]

Ha kire nyelvel tűzöl valamit, nehéz le fosztanod.

Másnak böcsületében nyelvével gázol.

Az el mondott szavat nem lehet viszszá nyelni.

Nincs markolattya a’ szónak, meg nem foghatni.

Semmit se nyom szava.

Fontolhatatlan szava, mint a’ levegő.

Leg hangosabb deákságú a’ föcske.

A’ föcske fészek körűl leg több a’ szó.

Ha annyi pénzze lenne, mint szava; Eddég a’ Dúzs gazdagot is meg előzte volna.

Ingyen ád a’ szóban.

Tudgya szóval el hímezni hámozni.

Ha szóra kerül a’ dolog, ki nem foghatni rajta.

Se vége, se hoszsza, csoportos szavának.

Szava adgya el az embert.

Szaváról ösmerik meg a’ harist.

Nyelves harkály.[13]

Oroszlán bőrbe öltözött szamarat is szava vádollya el.

Egész szó tár a’ szájja.

Szava árullya el a’ bakcsót.[14]

Páriz Pápaiban sincs annyi szó.

Pökdösi a’ szavakat.

Földre húllanak a’ haszontalan sok szavak.

Ha több szája lenne, el nem tűrhetnék.

Fel van fúva a’ duda, egyszeriben meg ered.

Ha nem szóllott volna, okos maradt volna.

Szóval árúlták el Urunkat is.

Hoszszú beszédgye, mint Sz. Iván éneke.

A’ Pap se papól kétszer.

Ha Pap volna egész nap prédikállana.

Álmában se szereti, ha nem beszéll.

Bánnya: hogy (le fekvén) senkivel se beszéllhet.

Attúl fél: hogy nyelve meg peniszedik, ha gyakorta nem hánnya.

Ide tova hánnya veti rosz nyelvét.

Kurv’ az annya rosz embernek Egy szó, úgy mint száz.

A’ ki engem hátam megett Nem szemben gyaláz.

Hadd koptassák ő nyelvöket Haszontalanúl.

Hiszem Istent nem hágy el engem Gyámoltalanúl.

Hol szóval, hol bottal az ember ellen.

Előbb szóll a’ ludas aszszony.

Jó fen követ vett a’ vásárban.

Nem sajnállya a’ szót.

A’ szeméttel mindent ki hord a’ házbúl.

Pörög a’ nyelve, mint kecske bogyó a’ jégen.

Csupa szalmát csépel, semmi búzát nem ád.

Kinek posta a’ szája Meszet gyúttnak alája.

Bé nem falhattya a’ sípot.

Előbb tojik a’ tyúk, osztán kodácsol.

Két három aszszony egész sokadalom.

Nincs ögyéb hibája, csak a’ szája nagy.

Oly nagy a’ szája, mint a’ harcsának.

Nagy a’ kodácsolás, kicsin vékony a’ tojás.

Bár csak télen fagyna bé a’ szája.

Nem akarnék nyelve lenni.

Nyelvének felét el koptatta immár.

Bár csak el harapná egyszer a’ nyelvét.

Bár csak fogai ki hullanának, hogy ne szólhatna.

Ha feje nem volna, szavát csak akkor nem hallanák.

Oly nagy a’ nyelve: hogy kétszer lakhatnál jól belölle.

Ha feje be fér is az ablakon, de nyelve bé nem férhetne.

Akár egész nap egy szót se szólly mellette.

Ha kereplő lenne szájja, eddég a’ város meg süketült volna.

Be jó volna nyelve a’ szőllőbe.

Egygyik vége nyelvének jól oda van nőve.

A’ nyak csikához van a’ nyelve forrasztva.

Jó hogy két nyelvet nem adott néki az Isten.

Meg nem eheti rozsda a’ nyelvét.

Jól meg edzette nyelvét.

Ha esze nincs is; de van nyelve.

Ha bőrét dobra vonnák, kétszer jobban szóllana.

A’ gonosz nyelv, bika alá is borjat tehet.

A’ gonosz nyelv, nagy tüzet gyújthat a’ házban.

Ki kis korában ki beszélli magát, vénségére hallgat.

Ki folt nagy lármával a’ bor, üres maradt a’ hordó.

Esze híre nélkül csak pörög a’ nyelve.

Szabadgyában eresztette szabados nyelvét.

Nincs oly tilalmas, a’ hová bé nem csúzsna a’ nyelv.

Leg nagyobb kárvallás a’ nyelvben.

Ha ez az ember szúnyog volna is, nyelvével még is jól lakhatna az ember.

Se füle se farka ronda beszédgyének.

Egész hír harang a’ városban.

Nem kell nálánál nagyobb hír mondó.

Csak azért kap a’ híren: hogy ismét el szórhassa.

Nem vethet húsz ember annyit, a’ mennyit ő egyedül be boronál.

Csuda, hogy nyelvéből csak annyi is maradt.

Harcsa szájú nagy inas.

A’ mit egész nap hall este ki föcscsenti.

El rekedt a’ locsogásban.

Szamarat fülén, embert szaván.

Szó a' szó, de a' való is való.

Minden gazdagsága a' szó vetés.

Ha álmában nem beszélhetett: azt mondgya: nem alutt.

Ha szájját bé varnák, talán a' fülén szóllana.

Van egész nap dolga tágas gégéjének.

Az ökörnek nagyobb a' gégéje, még se bőg annyit.

Ha szajkó lett volna, nem kelletett volna nyelvét föl vágni.

Ha a' toronyban kiált, el hallik egy mért földnyire.

Ha fel kötnék, se állaná meg a' halgatást.

Szája nagy, de éles foga nincs.

---

[1] Két fazék ételt főzött egy gazd' aszszony, egygyikben kását magok' számokra, másikban szilvát, a' cseléd' számára. Midőn a' ki tálalt kását, borsollya, reá kottyant a' szilva lévből valami. Meg boszszonkodván mondá: kotty bele, talán azt akarod: hogy tégedet is borsollyalak? 's a' t.

[2] Csúfolúdva mondgyák: hogy az aszszonyokat azért nem hagygyák ministrálni a' Misén: mert a' kilenc Kirie eleiszont a' Pap kezdvén, a' kilencedik is az övé. Az aszszony pedig még a' tizediket is reá adná.

[3] Haj fodorító (nagyon szós lévén) kérdezte az Urat: miként akarja a' haj fordítást? felele az Úr: minden locska a' föcsögés nélkűl.

[4] Sok van a' kutyákban, a' mik föl jegyzésre méltók. Leg jobb társsa az embernek ez is, a' ló is. Tudgyuk: hogy Urát a' haramják ellen védelmezte a' kutya; és midőn meg öletett testét el nem hagyta; hanem vadak ellen oltalmazta is – Epírusban meg ösmerte a' kutya Ura'

gyilkossát, szűntelen reá ugatott. Erre a' gyilkos meg fogattatott, és meg vallása után feje vétetett. Voltak oly kutyák, melyek Urok' halála után önni nem akartak, meg is döglöttek. Midőn Lizimakus király hogy meg égettessék egy rakás fára tétetett, annak leg kedvesebb kutyája bele ugrott a' tűzbe. Így járt Hieron királynak ebe is. Ulisesnek koppója (a' húsz esztendő után) meg ösmerte az Urát, és örömében meg döglött. Csak magok az ebek, kik Urokat ösmerik. Ha idegen jön a' házhoz, meg ösmerik azt is; és ha csinosan vannak fel öltözve néki hizelkednek is. Ellenben a' szurtos Zsidókat, a' rongyos koldúsokat tüzesen meg ugattyák. Értik nevőket, és a' házi szavakat. Meszsziről is haza tudnak jönni. Minden állatok között leg jobb emlékezettyük vagyon. Kétszer fiadzanak minden esztendőben számos kölköket. Ezek vakon születnek, 's mennél későbben szopnak, annál késöbbre nyilnak szemeik. Hét nap előtt soha se látnak, huszonegy nap után soha se vakok – A' veszedt kutyák Julius' végén, és Augustus elején közel egy holdnapig veszedelmesen harapnak. A' meg harapottban szomjúságot gerjesztenek, de e' mellett a' viztűl, és széltűl való indegenséget is látni bennök. Ezeknek a' fel gyógyúláshoz kevés reménységjök lehet. Csak az segíthet a' meg haraptakon: ha őket hirtelen egy halas tóba, vagy álló vizbe taszittyák. A' veszedt kutya, Urát se kémélli. Verettessenek agyon. Az egészséges kutyák, ha minden nap jól nem tartatnak a' tizenöt esztendőt is fölűl haladhattyák. Semmi féle állatok között nincs annyi nem, mint a' kutyák között. Ezeket leg jobban lehet fel osztani. I-ször: a' vadászokra. II-szor: a' pásztorokra. III-szor: az udvarokra. Mind a' három félékben leg jobbak az egy szinűek. Mennél több bennök a' szin, annál roszszabbak. Mind a' három félékben leg jobbak a' nagyok, temérdekek, és a' mélyen ugatók. A' pásztori kutyák fehérek legyenek: hogy őket a' Farkasok meg ne külömböztessék a' juhoktúl. Az udvarikban a' fekete szín jobb: mert ezek nappal irtóztatóbban, éjjel láthatatlanok, ugyan azért a' tolvajokhoz közelebb férhetők. Az udvari ebek elsőben se kegyesek ne legyenek; mert így a' tolvajokkal enyelgethetnének, másodszor: se nagyon mérgesek; mert az otthonosokat is, főképen ha láncon vannak, hamar meg marhatnák. Ezeket az udvaron kivül ne ereszsze a' Gazda; mert meg szokja a' csavargást, és (vigyázatlanabb lévén) a' tolvajokra nem ügyel.

[5] Némely Úr ki mervén inassainak nap számra a' bort, egyszer őket (a' bornak szűke miat) csuppa vizzel kezdette tartani. A' többiek közűl egy inas társainak káromlásaikat hallani nem győzvén, Urának eleibe ment, és annak füleit mindenféle haszontalan sok beszédekkel úgy annyira el fárasztotta: hogy az Úr nem győzvén többé szó szaporitásait hallani, azt kérdezte tölle: ugyan kérlek: mikor fog immár bé állani malmod? erre az inas hamar azt felelte: akkor Uram mikor vize nem lesz.

[6] A' Szabóra reá vallott hitesse: hogy a' paszamántot meg lopta. Feddette Ura, de hasztalan. Hajánál fogva a' kútba tartotta; de ott is fel emelvén kezét, ujjait meg jártatta, mint az ollót, a' paszamántnak el vágássát jelentvén.

[7] Ariosztó (az a' híres Olasz költő) egy kis házat építtetett magának, noha pénzze kölletinél is több lenne. Kérdezték tölle: mért valami nagyobbat, és szebbet nem épittetett? mert könyveiben szép Palotákrúl emlékezvén, jól tudott az épitéshez. A' szavakat úgymond könnyebb öszsze hordani, mint a' köveket.

[8] Kérdözték: mért lenne oly hoszszú az az Evangeliom, melyben Krisztus a' Szamariaia aszszonnal a' kút mellett szóllott. Erre azt felelik: mert aszszonnyal vala a' beszéd, kik természettyek szerént szó szollók. Ehez hasonló a' lúd, és mind a' vövő, mind az eladó, kik

szóval nem győzik egymást.

[9] Mátyás királyhoz (szokás szerént) sok külső országi tanúlttak iparkodtanak. El jött a' többi között olyan is, ki országunkban az ékesen szóllást akarta tanítani. Hogy ez magát a' király előtt nevezetessé tegye; azt igérte: hogy ő akár minő csekély dologrúl is hoszszasan tudna szóllani. El fordúlván tölle Mátyás, azt mondotta magyarúl: (melly nyelvet ama' nem értett) még a' Csizmadiában se szeretem, ha egy kis lábra nagy csizmát varr. Ezzel ki adott a' hoszszasan szólló Tanítón.

[10] Ezen példa beszéddel azon aszszonyok ellen élünk, kik nem várhattyák, hogy valamirűl kérdeztessenek, hanem (valamint a' ludak) magoktúl is meg szólamlanak.

[11] Oly gyüleközet, melyben a' fülnek semmi gyönyörűsége nincsen, mint a' Zsidó templomban.

[12] Barca falvi Szabó Dávid után Hadroncnak mondgyuk a' Rekturát. Hadrának a' Verbunkot. Hadrásznak a' Verbunkost. Ezeket, és más e' féle szavakat, melyeket elő adott azon említett tudós, a' véle élés az emberekkel meg kedveltetheti.

[13] A' Harkály madaraknak sok féle nemeik vagynak. Egy közüllök ollyan, melynek nyelve akkora, mint maga a' madár. Ez a' méheket nagyon pusztittya. A' kaptár' ajtajába bé ereszti nyelvét, melyre a' méhek mint valami eledelre szállanak, egyszerre bé húzza nyelvét, és a' méheket el nyeli.

[14] Bakcsó madárnak tulajdonsága: hogy egész órákat tölt, a' kis halak' után leselkedvén (ugyan azért Dán gubinak hívják a' Rácok, az az nap vesztegetőnek.) Néha száját a' vízbe ereszti, 's bika szavú hangot ád. Ugyan ezért vizi bikának is nevezik.